

5 Specifika tlumočení pro děti – obecně

Tlumočení pro děti je méně časté, protože komunikaci mezi neslyšícím dítětem a slyšícím okolím nejčastěji zprostředkovávají sami rodiče. Tlumočnick bývá většinou přizván v nejzazších situacích jako např. při psychiatrickém, psychologickém vyšetření nebo při výslechu na policii. (Houšková, 2008) Podle Strnadové (2008) specifika tlumočení pro děti spočívají zejména ve věku konkrétního dítěte jak z hlediska jeho osobnosti, tak z hlediska dosažených komunikačních schopností; je nutné brát v úvahu, že slovní zásoba neslyšícího dítěte většinou nebývá na stejné úrovni jako slovní zásoba dítěte slyšícího. Dalším specifikem tlumočení pro děti je např. to, že děti těžce chápou roli tlumočnicka. Houšková (2008) upozorňuje na náročnost tlumočení pro děti především po jazykové stránce (vzájemné porozumění dítěte a tlumočnicka). Specifika dětské mluvy (šišlání, gramatické chyby, nesouvislost výpovědi, komolení znaků) jsou obsažena i ve výpovědi dítěte ve znakovém jazyce. Náročnost tlumočení pro dětského klienta spočívá také v organizaci situace, která by měla být pro dítě přehledná, mělo by se v ní orientovat. Houšková (2008) shrnula základní rysy tlumočení dítěti:

- Tlumočnick by měl dítě adekvátně k věku seznámit se svojí rolí; protože však dítě nemusí ani po vysvětlení pochopit roli tlumočnicka, měl by se tlumočnick takové situaci umět přizpůsobit.

- Přítomnost tlumočnicka (jako neznámé osoby) může být pro dítě stresová, tlumočnick by se tedy měl před započítím tlumočení s dítětem nejdříve seznámit a navázat pozitivní vztah, teprve potom započít tlumočení.

- Neslyšící dítě mívá většinou nízké znalosti psané češtiny, proto by se měl tlumočnick vyhnout používání prstové abecedy.

- Tlumočnick by měl průběžně kontrolovat porozumění dítěte, volit spíše pomalejší tempo (aby dítě mělo čas se zorientovat), předem zjistit kontext výpovědi, aby se v situaci dobře orientoval a nenarušoval tak plynulost tlumočené situace případnými dotazy.

- Tlumočnick si musí uvědomit, že doba, po kterou je dítě schopno tlumočenou výpověď sledovat, klesá úměrně s klesajícím věkem dítěte. Jak uvádí Houšková (2008) 61 nejčastěji se s tlumočením pro dětské klienty setkáváme při vzdělávacím procesu. Dále pak např. na dětských kulturních akcích (divadlo, besedy) a podle Vránka (in Strnadová, 2008) bývá tlumočeno dětem také u lékaře; jedná se však nejčastěji o neslyšící děti neslyšících rodičů, slyšící rodiče si k lékaři obvykle pro své neslyšící dítě tlumočnicka neobjednávají.

Tlumočení pro dítě si mohou objednat rodiče dítěte, jestliže se tlumočení odehrává ve škole, tlumočnicka zajišťuje škola. Tlumočení si může objednat i samotné dítě (není zapotřebí souhlasu rodičů), to však bývá častější až v období dospívání. Jestliže slyšící tlumočnick je objednan pro dětského klienta, měl by zvážít přizvání také neslyšícího tlumočnicka; zvlášť v situacích, kde by nesprávná komunikace mohla mít závažné důsledky pro další život dítěte (tlumočení v soudním líčení či na policii, tlumočení u lékaře, psychologa, psychiatra apod.). Přítomnost neslyšícího tlumočnicka může mít také pozitivní vliv na dítě (např. na ochotu vypovídat, ochotu spolupracovat). V případě bezproblémové komunikace lze vždy od týmového tlumočení odstoupit. (Houšková, 2008)

5.1 Specifika tlumočení pro žáky se sluchovým postižením

Jak již bylo řečeno, s tlumočením pro děti, tedy i žáky, se nejčastěji setkáváme při vzdělávacím procesu. Tlumočit lze jak ve školách pro sluchově postižené žáky, tak ve školách pro slyšící. Školní tlumočnick je dnes samozřejmou součástí školy pro sluchově postižené žáky, i když někde méně běžnou. S tlumočením ve výuce se však setkáváme většinou až na

středních školách či odborných učilištích, na školách vysokých a je-li dítě se sluchovým postižením integrováno do běžné školy, tak také ve školách běžných. (Houšková, 2008)

Školní tlumočnické nejčastěji tlumočí např. při kontaktu s rodiči (slyšící učitel – neslyšící rodiče a naopak), při jednání s žáky u ředitele, při poradách, při přednáškách či besedách s externisty, na kurzech dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků pro neslyšící učitele, na školních exkurzích, výletech atd. (Houšková, 2008)

Bohužel se ještě dnes na některých školách setkáváme s tím, že místo tlumočnicka bývá přizván některý lépe jazykově vybavený učitel, protože škola školního tlumočnicka nemá. Tlumočnick na základní škole by měl být zaměstnancem, který je kdykoliv k dispozici, proto není doporučováno, aby školní tlumočnick byl zároveň i učitelem. Jestliže je školní tlumočnick zároveň učitelem, dochází ke střetu role tlumočnicka a role učitele a tímto střetem jsou ovlivněni také žáci a ostatní učitelé. Tlumočnick, který je zároveň i učitelem se pak musí vyrovnávat s problémy jako např. přenos informací (které získal tlumočnick tlumočením) do výuky, ovlivňování názoru na žáka, kterého tlumočnick-učitel učí, ale zároveň jej zná z tlumočnických situací, tendence ovlivňovat vyučujícího při hodnocení žáka atd. (Houšková, 2008)

Na středních školách se pak velmi často setkáváme i s tlumočením ve výuce. Podle Vránka (in Strnadová, 2008) má tlumočnick při tlumočení jednotlivci zpětnou vazbu (zda tlumočnickovi rozumí) dostačující, avšak nemá potřebnou zpětnou vazbu ve skupině žáků. Problém nastává také např. při nějaké akci, kdy tvoří skupinu děti různého věku (jen jeden tlumočnick), tedy i na různých úrovních jazykových schopností.

Tlumočení ve výuce nese podle Houškové (2008) svá specifika, jak vzhledem k partnerům komunikace, tak vzhledem k obsahu tlumočení. Profil neslyšících studentů je velmi široký; v prvních ročnících mívají studenti ještě řadu charakteristik dětského klienta, v posledním ročníku tlumočnick tlumočí již dospělým klientům – tlumočnick tedy musí během pár minut přepínat mezi jednotlivými věkovými skupinami. Přizpůsobit se musí tlumočnick také komunikačním preferencím studentů; bohužel i jednotlivé třídy bývají v komunikačních preferencích nehomogenní – od studentů preferující mluvený jazyk, znakovanou češtinu až po studenty používající znakový jazyk. Vzhledem k tlumočenému obsahu musí tlumočnick zvládnout široké spektrum předmětů, některé (zvlášť odborné předměty) bývají probírány podrobně. V tomto případě je nutná spolupráce s vyučujícím učitelem, který tlumočnickovi připravuje podklady pro tlumočení a je mu v rámci vyučovacího předmětu odborným konzultantem.

Pro zkvalitnění tlumočené situace uvádí Houšková (2008) několik rad:

- Škola je i pro neslyšící žáky institucí vzdělávací a výchovnou, tlumočnick musí tento fakt plně respektovat. Žáci se totiž někdy vzpouzí a hledají útočiště u tlumočnicka.
- Tlumočnick musí hájit právo studentů na rovnoprávnou komunikaci a vysvětlovat slyšící straně specifika kultury neslyšících.
- Tlumočnick musí trvat na podkladech od učitele a seznámit jej s tímto požadavkem hned v počátcích.
- Na začátku školního roku by si měli účastníci komunikace ujasnit systém spolupráce a ujasnit si kompetence jednotlivých rolí trojúhelníku tlumočnick – učitel – student.
- Tlumočnick by neměl zapomínat, že je ve výuce především pro studenta a ne pouze pro učitele. Někdy dochází k tomu, že tlumočnick tlumočí to, co říká učitel, a až na druhém místě to, co říká žák.
- Tlumočnick by neměl nikdy radit svým kolegům (učitelům) v jiných věcech než v otázkách tlumočnickví a kultury neslyšících, a to ani, když je o to požádán.

- Ve školách (zvláště tam, kde se tlumočníci v jednotlivých hodinách nestřídají) je vhodné požádat vyučujícího, aby strukturoval hodinu s ohledem k tlumočnickovi; ten tlumočí i několik hodin za sebou.
- Jestliže tlumočnick pracuje ve škole několik let, časem již nepotřebuje tolik času na přípravu. Čas, který však ušetří na přípravě tlumočení pro jednotlivé vyučovací hodiny, by měl věnovat přípravě školních podpůrných vizualizovaných materiálů (např. videoslovník pojmů pro výuku apod.).

5.2 Tlumočení pro žáka integrovaného v běžné škole

Tlumočení pro žáka, jež je integrován do běžné školy, má také svou specifičnost. Tlumočnick zde působí spíše jako osobní (či pedagogický) asistent a jeho činnost je vázána na přítomnost integrovaného žáka. Tlumočnick/asistent mimo tlumočení vykonává i další činnosti, jimiž žákovi pomáhá pochopit a zvládnout učivo. (Houšková, 2008) Strnadová 64 (2008) upozorňuje na odlišnou pozici integrovaného dítěte, která je dána přítomností tlumočnicka/asistenta jako dospělé osoby. Žák je vydělován z přirozeného dění třídy; spolužáci se k takovému žákovi nechovají stejně, jako by se chovaly, kdyby tlumočnick/asistent nebyl přítomen. Podle Houškové (2008) je situace u integrovaných sluchově postižených studentů na středních a vysokých školách odlišná. Přestože je tlumočnickova přítomnost ve škole stále vázána na přítomnost integrovaného žáka, tlumočnick již vystupuje pouze v roli tlumočnicka. Samozřejmě i zde je nutná spolupráce mezi učitelem a tlumočnickem zejména v oblasti poskytování podkladů pro tlumočení, konzultace nad obsahem učiva a strukturou vyučování vzhledem k práci tlumočnicka. Bohužel především na vysokých školách nechťejí někteří z přednášejících přizpůsobit svůj styl výuky tlumočnické práci. Protože pro neslyšícího studenta je velmi náročné sledovat tlumočnicka několik hodin za sebou téměř bez přestávek, proto je pro takového studenta i tlumočnicka výhodnější, když lze strukturovat vyučovací hodinu (popř. přednášku) tak, aby nemusel tlumočnick tlumočit celou dobu.

Zahumenská, Dingová a Horáková (in Strnadová, 2008) uvádí, že školský management si mnohdy neuvědomuje rozdíl mezi tlumočnickem znakového jazyka, transliterátorem znakované češtiny a vizualizátorem mluvené češtiny a jejich vztah k postižení sluchu studenta. To má za následek objednání tlumočnicka, který klientu nevyhovuje z hlediska komunikačního kódu, např. objednání tlumočnicka znakového jazyka pro ohluchlého klienta, který znakový jazyk nezná.

Převzato z diplomové práce Kateřiny Marečkové (2009) – *Specifika tlumočení pro žáky/studenty se sluchovým postižením* (s. 60–64).